

UMUDA YOLCULUK

A GHOST STORY / BİR HAYALET HİKAYESİ FİLM ÇÖZÜMLEMESİ

M. Baki Demirtaş

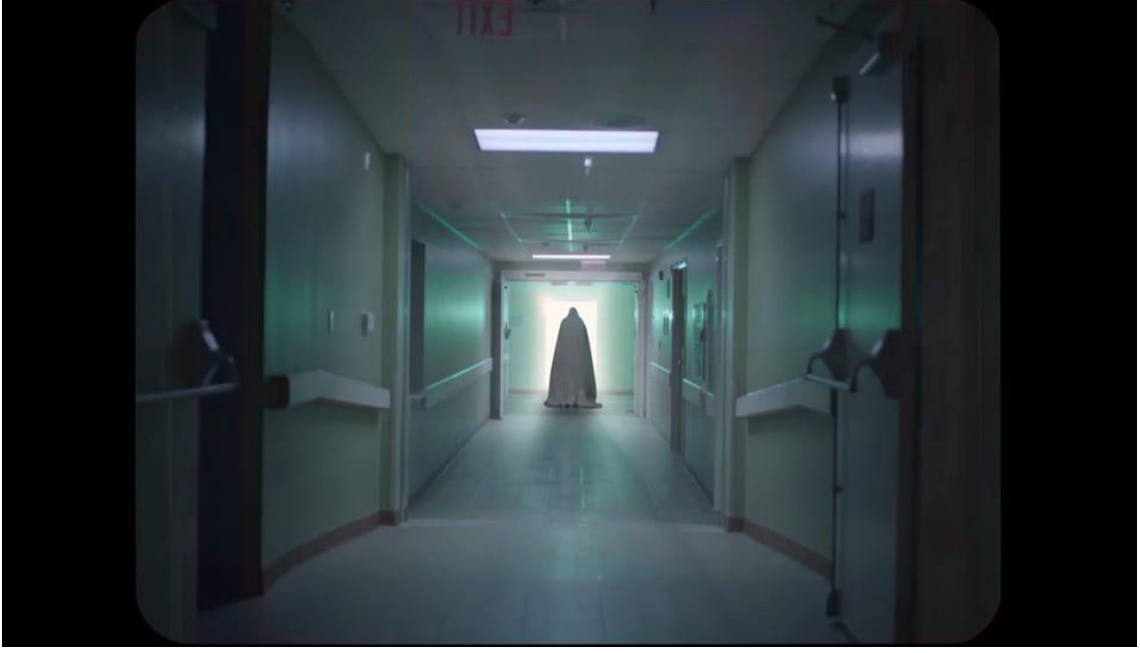

Bir Hayalet Hikayesi (A Ghost Story, 2017, David Lowery), alışık olduğumuz hayalet filmlerinden oldukça farklı bir hikayeyi, gene aynı farklılıkla sinemaya yansıtıyor. Elbette, filmin adındaki veya afişindeki “Hayalet” seyirciyi bir korku filmi beklentisi içine sokabilir, ama *Bir Hayalet Hikayesi*’nin yapmak istediği en son şeyin seyirciyi korkutmak olduğunu hemen belirtelim. Hatta film seyircisini korku duygusundan uzaklaştırmak için hayaletini bilgisayar efektleriyle oluşturmak veya süslemek yerine, en basit, ilkel ve biraz da komik şekliyle beyaz bir çarşafa bürünmüş olarak gösteriyor bize. Bütün bunlar, adından da

beklenildiği gibi korku duygusunun filmin anlatmak istediği daha evrensel ve hatta kozmik meselenin önüne geçmesine engel olmak için uygulanıyor. Peki nedir bu kozmik ve evrensel mesele? Bir hayaleti evini terk etmemeye zorlayan şey nedir? Aslında filmin yaptığı, hayalet nezdinde bütün insanlığın sorunu olan bir meseleyi irdelemek: Umut.

M (kadın) ve C (erkek) uzun yıllardır oturdukları tek katlı, bahçeli banliyö evinden taşınmanın arifesindedirler. C taşınma işine çok da istekli olmadığından bu konudaki her şeyi M'ye bırakmıştır; M kitapları toplar, evdeki fazlalıkları atar, yeni ev için emlakçıyı ziyaret eder vs. Filmin ilk yarısında, bir süre onların evdeki yaşamlarına tanıklık ederiz; dünyadaki tek ev gibidir bu ve M ile C de dünyadaki son insanlar. Dünyanın keşmekeşinden, kokuşmuşluğundan yalıtılmış kişisel bir evrendir, özellikle C bu evde çok mutludur, ancak "*Ben hep buradaydım.*" diyen M de mutlu olmasına rağmen bu evden ayrılmak istemektedir. Bir de geceleri arada sırada evde duydukları sesler ve gördükleri garip ışıklar vardır; ama ne olduğu üzerine çok da fazla kafa yormazlar. Tam da kendi rüyaları içinde mutlu mesut yaşarken bir sabah evlerinin önündeki trafik kazasında C hayatını kaybeder. Sonraki sahnede, M'yi hastanenin morgundaki bir sedyede üzeri beyaz çarşafı örtülü yatan C'nin cansız bedeni başında görürüz. Bir süre C'nin öldüğüne inanmaz bir şekilde bakar onun yüzüne, sonra yüzünü de çarşafı örtüp oradan ayrılır. Bu sefer kamera takılır kalır uzun süre C'nin bedenine; biz de bekleriz mecburen, bekleriz; bir umudu bekler gibi bekleriz C'nin o sedyeden kalkıp gitmesini.

Sonra üzerini örten çarşafı birlikte sedyeden kalkar C, yattığı morg odasından hastanenin koridoruna çıkar, hastanenin gündelik telaşı arasından geçer; bu sırada karşısında öbür tarafında göz alıcı bir ışığın parıldadığı kapı şeklinde bir portal açılır. Burada kapının, **Jerry Zucker**'ın ünlü *Hayalet* (Ghost, 1990) filminin finalinde **Sam Wheat**'in içinden geçtiği yukarıdan süzülen yoğun ışık demetinden oluşan portali fazlasıyla hatırlattığını da belirtelim. C bir süre, kapıdan geçip geçmeme arasında kapının karşısında dikilir. Filmde sık sık karşılaşacağımız gibi ağır ağır ilerleyen uzun bir bekleyiştir bu. M'nin gittiği yöne doğru bakar, bakar, bakar. Sonra o yöne doğru yürümeye devam eder ve yürüyerek evine gider, sıradan bir insan gibi. O artık bir hayalettir.

“Koridorun sonundaki ışık”

Evine dönen C, evdeki kendi yokluğuna şahit olur; M'nin acısına, onsuz geçen günlerine, yalnızlığına şahit olur. Zamanın geçişine, hayatın devam edişine şahit olur. Anlamsızca ve sessizce evin içinde dikilerek veya kanepeye oturarak seyrederek gelip geçen ve değişen her şeyi. Zamanı geldiğinde M'nin başka bir erkekle eve gelişine ve kapıda onunla öpüşmesine de şahit olur. C'nin en kızgın olduğu anlardan birisidir bu ve yaşadığı bu kızgınlık anında kitaplıktaki kitapları dağıtır ve telekinetik olarak. Biz de böylece ilk defa C'nin bir hayalet olarak nesnel dünyaya müdahale edebildiğini de görürüz. Aslında bu müdahale yine **Zucker**'ın **Hayalet**'ine bir göndermedir; orada da hayalete dönüşen **Sam Wheat**'e 'usta' bir hayalet, nesnelere müdahale edebilmesi için içinde öfke uyandıran bir duyguyu/anı düşünmesi gerektiğini veya gerçekten öfkelenmesi gerektiğini söyler. Tıpkı C'de olduğu gibi; kaldı ki bu son öfkelenmesi olmayacaktır onun da. Sonunda C'siz kalan M'nin, 'ölenle ölmemez' diyerek yaşadıkları evi terk etmesine, yani yeni bir hayatı seçmesine tanık olur C. Buruk bir şekilde arkasından bakakalsa da M'nin geride bırakıldığını, vazgeçildiğini kabul etmez. İçinde onun geleceğine dair bir 'umut' vardır, ama bunun için sebebi de vardır. Tabii bundan sonra ev zaman içinde farklı kiracıları da barındırır ve C bunların hepsine tanıklık eder. Hatta anne ve iki çocuğundan oluşan ilk aileyi hayalet numaralarıyla rahatsız ederek evi terk etmelerini sağlar. Çünkü zihninde yer etmiş kendi ev düzeninden farklı bir düzen kurarlar evde ve bunu anılarındaki yuva kavramına bir tecavüz olarak görür C.

İkinci kiracı bir ateisttir, evdeki bir partide uzun uzun ateizm üzerine konuşur misafirleriyle ve C tanrının ispatıymış gibi orada dikilerek onu dinler, ama kimse onu göremediği için de bir teorem olarak kalmaya devam eder orada. Sonra o kiracı da taşınır ve geriye duvarları harap olmuş evle C kalır.

M henüz evi terk etmeden önce, C evde yalnız olduğu bir gün pencereden dışarıya bakarken karşıki evin penceresinde de yine kendisi gibi çarşafli başka bir hayaleti görür. Diğer hayalet ona el sallar, “*Merhaba.*” der; C de el sallayarak karşılık verir, “*Merhaba*” der. Sonra aşağıdaki kısa diyalog geçer aralarında, kısa ama film için önemli bir diyalogdur bu:

- Birini bekliyorum!
- Kimi?
- Hatırlamıyorum ki.

Ancak bir süre sonra karşıki ev iş makineleri tarafından yıkılmaya başlanır ve o zaman Hayalet, C’ye “*Sanırım kimse gelmeyecek.*” der, hemen ardından da çarşafli boş bir çuval gibi yere yığılır. Yani artık hayalet yok olur. C’nin hayaletinden biliyoruz ki bir hayalet beklediğinin bir gün geri geleceğini umut ettiği sürece var olabilmektedir. Ancak komşu evdeki hayalet, C hayalete dönüştüğünde bile o kadar uzun zamandır beklemektedir ki, aralarında geçen diyalogdan artık kimi beklediğini bile unuttuğu anlaşılmaktadır. Tek amacı beklemeye dönüşmüştür ve birini beklediği ev artık yıkılınca kimsenin geri gelmeyeceğini anlamış ve geleceğe (hem zamansal hem de fiili olarak gelecek olana) dair umut beslemeyi de bırakmıştır. Bu da onu yok eder.

Aslında burada film önemli bir noktaya değinmektedir. Sinemanın hayalet mitolojisinden biliyoruz ki, bir insanı öldükten sonra hayalete dönüştüren şey yaşadığı mekana veya geride bıraktıklarına bağlılığı ya da yarım kalmış bir işidir (tamamlanmamış cenaze töreni, yaşarken yarım kalmış bir mesele vs.). Elbette tüm bunlar ölü bir kişi için ‘lanet’ sayılmaktadır. C yaşarken bile M’nin tüm ısrarlarına rağmen yaşadıkları evden taşınmak istememekte; bu tercihi M.’ye bırakmaktadır. Tabii daha sonra anladığımız kadarıyla evin tek katlı, ahşap ve bahçeli ‘şirin’ yapısı da bu bağlılıkta etkilidir. Çünkü C bir hayalete dönüşüp üzerinden yıllar geçtikten sonra, evi yıkılıp yerine gökdelenler yapıldığında bile bir süre daha yeni binada barınmaya çalışır; ama medeniyetin ışıklı, yüksek, cilalı şehri karşısında yükselince kendisini binadan aşağıya atar. Çünkü içinde varlığını ve umudunu yaşattığı ‘yuva’ yabancı, garip bir yapıya dönüşmüştür artık.

Bir ölüyü, her şekilde hayata bağlayan ve onun diğer tarafa gitmesine engel olup hayaletle dönüşmesini sağlayan şey, aslında aynı zamanda onun 'laneti'dir. Bu yüzden hem C hem de 'birini bekleyen' diğer komşu hayalet için umut ve umut etmek bir lanettir. Umutları onları hayaletle çevirip sonsuz bir bekleyiş içine sokmuştur. Aslında temelde de insanoğlunu yaşatan umuttur. Gelecek hakkında umut beslediğimiz sürece kendimizde yaşama isteği duyarız; gelecek hakkında sürekli planlar yaparız çocukluğumuzdan itibaren ve bunları gerçekleştirmeye çalışırız. Gerçekleşen her plan daha ileriye gitmek için bize yeni bir umut doğurur. Aslında bir diğer gerçek de, gerçekleşen planlarımızın insanlığın %95'i tarafından da umut edilen basit planlar olduğudur. Bunlar zaten yaşadığımız hayatın bir parçasıdır, zaten gerçekleşeceklerdir er, geç ve biz henüz bunun bilincinde değilizdir. Dolayısıyla bu basit umutlar, daha büyük umutları besler ama onların da çoğu boşa çıkacaktır aslında. Umutsuzluk insan için ölüm demektir. Tıpkı umudu tükenen hayaletlerin yok olması gibi. Bakıldığında, umut ve umut etmek insanoğlunun da lanetidir. Türkçe'deki "Umut fakirin ekmeğidir" deyimini bunu sosyolojik olarak da ispatlar. Fakirsen herhangi bir şeyi umut edersen, onu gerçekleştirmek için yaşarsın ve fakir olduğun için onu gerçekleştiremeden ölürsün; ama ölene kadar belki 60, belki 70-80 yıl aynı umut seni besler. "Umarım!" dersin, "İnşallah!" dersin; "Bir gün..."le başlayan cümleler kurarsın daima. Belki umudun tükenmez, ama ömrün tükenir. Ancak sistem içerisinde kurulu bir robot gibi yaşarken, aslında bu umutların hiçbir zaman sonuçlanmayacağını göremezsin. Bu nedenle sistem seni yeni umutlarla beslemeye başlar ve seni daha yaşarken bir hayaletle dönüştürür. Hayallerinin gerçek olmasını beklersin sen, beklersin... Sonra bir bakmışsın, ölmüşsün! Ve hayallerinin hayaletine dönüşmüşsün.

C'nin hayaleti gökdelenin tepesinden kendini atarken ise, henüz umudu tükenmemiştir daha. Ama yuvasının yerini alan şeyler, oluşan yeni kente yabancılaşmasına sebep olur. Neon ışıklarına, bilim-kurgu filminden çıkmış gibi parıldayan bir uzay gemisine benzeyen ışıltılı kente dayanamaz ve kurtulmak için kendisini atar gökdelenen. Ancak ölüm bir hayalet için yokluk değil, zamansızlıktır. Bu nedenle gökdelenen aşağıya atlayan C'nin hayaleti kendisini 1800'lerde bulur. Yine yuvasındadır, ama henüz inşa edilmemiştir; inşa edileceği arazi parçası üzerindedir. Bu sırada at arabasıyla bir aile gelir. Ailenin babası arazi parçasına kazıklar çakmaya başlar, "Buraya evimizi yapacağız." der. Ailenin küçük

Ve artık bir hayaletsin.

kızı da sabah uyandığında, henüz herkes uyurken bir kağıt parçasına bir şeyler karalayarak (ne yazdığını görmeyiz) bunu evin yapılacağı alandaki bir taşın altına saklar. Kızın bu hareketi C'nin eşi M'yi hatırlatır bize. M de küçüklüğünden beri birçok ev değiştirmiştir ailesiyle ve taşınmadan önce ufak bir kağıda, o an içinde bulunduğu ruh halini anlatan çeşitli şairlere ait şiirler yazarak eve saklamayı alışkanlık haline getirmiştir; daha filmin başında bize bu alışkanlığını anlatır M, “Çocukken sürekli taşınıp dururduk. Bir kağıda bir şeyler yazıp iyice kıvrıp katlayarak farklı farklı yerlere saklardım. Olurda tekrar geri dönersem bir parçam beni beklemiş olurdu.” der C'ye, henüz hayattayken, yazdığı satırları da “Eski şarkılar ve şiirler sadece. O evde otururken unutmak istemediğim şeyler veya evin sevdiğim yanları.” diyerek açıklar M. Nitekim C öldükten bir süre sonra M yaşadıkları evden taşınır ve taşınmadan önce yine bir kağıt parçasına birkaç satır yazar ve salonun kapısının pervazındaki bir çatlağa sokar onu. M evi terk ettikten sonra C'nin hayaleti parmaklarıyla çatlağı büyütüp almaya çalışır, ama başaramaz. Bir yandan M'nin bir gün eve geri döneceğini umut ederek beklemeye başlayan C, diğer taraftan çatlağı büyütüp kağıdı almaya çalışır. Tekrar, tekrar, tekrar... ve bu eylem onun bekleme eylemini besleyen umudu olur.

Diğer taraftan C'nin 1800'lerde gördüğü küçük kız, taşın altına o küçük notu yerleştirdikten sonra bir Kızılderili saldırısında ailesiyle birlikte ölür. Aslında başta M'nin atalarından biri sandığımız küçük kız bu noktadan sonra M'nin eski

yaşamlarından birine dönüşür ya da M onun bir reenkarnasyonuna. Hayalet hikayesinin yanına, yine metafizik dünyanın bir parçası olan reenkarnasyonu da ekler böylece yönetmen. Ayrıca C'nin hem evine hem de M'ye bağlılığındaki sebeplerden birini de öğreniriz böylece; evinin doğumuna şahit olduğu kadar, karısının da ölümüne ve doğumuna şahit olmuştur aslında. 1800'lerden itibaren o boş arazi parçası üzerinde kendi evinin inşa edilmesine ve zaman içinde gelişimine tanık olur C. Sonra bir gün bakar ki, eve taşınan yeni çift aslında M ve C'dir. Bu noktadan sonra da C o evdeki kendi yaşamına şahit olur. Filmin başında duyulan seslerin ve ışıkların müsebbibi aslında C'dir, yine kendisidir. Bir süre sonra kendi ölümüne şahit olur; ancak artık aynı evin içerisinde birbirini göremeyen iki hayalet vardır. C'nin bekleyişi böylece bir kısır döngü, çıkmaz içerisine girer; ama bunu sadece biz fark edebiliriz. Takip eden sahne M'nin notu kapı pervazına sokup evi terk ettiği sahnedir. Ardından bakabiliriz C'nin hayaleti, ama diğer hayalet C. onun döneceğine dair tüm umutları beslemektedir içinde. Sonra eski hayalet kapı pervazına gider ve M'nin yerleştirdiği notu çıkarıp, okur. Okumasıyla birlikte hayaletten geriye çarşafı kalır sadece; C tamamen yok olur. Çünkü nottaki yazıyı okumasıyla birlikte umutları da tükenmiştir. Zamansız bir varoluş içinde de olsa, artık M'nin dönmeyeceğini anlamıştır.

Yönetmen bize notta ne yazdığını göstermez, ancak film içerisinde çeşitli şekillerde M ve C'nin okuduğu kitapları gösterir. Bunlardan bir tanesi **Virginia Woolf**'un *Perili Ev* (A Haunted House) isimli kitabıdır, hatta bir sahnede M bu kitabı okumaktadır. Aslında bu kitap filmin alt yapısını oluşturur ve filmin başındaki epigraf da bu kitaptandır; “Gece ne zaman uyanırsan, hep bir kapı kapanır oluyor.” Evet, yönetmen notta ne yazdığını göstermese de, C. hayalete dönüştükten sonra bir kızgınlık anında raftaki kitapları hareket ettirir; M düşen kitapları toplarken yine bu kitap karşısına çıkar ve açılan sayfayı okur¹: “ ‘Burada yatmıştık’

¹ Raftaki kitaplardan isimleri okunabilenler: 1. *Contact* / Mesaj, **Carl Sagan** (Aynı isimle sinemaya da aktarıldı); 2. *Exploration & Empire*, **William H. Goetzmann** 3. *The Death Of Ivan Ilyich* / İvan İlyich'in Ölümü, **Tolstoy**; 4. *The Reader* / Okuyucu, **Bernard Schlink** (Aynı isimle sinemaya da aktarıldı); 5. *The Haunted House and The Other Stories*, **Virginia Woolf**; 6. **Truman Capote** (yazarın sadece adı görünüyordu, kitabının adı kadraj dışında kalıyor); 7. *The Fifth Child* / Beşinci Çocuk, **Doris Lessing**; 8. *The Adventures of Huckleberry Finn* / Huckleberry Finn'in Maceraları, **Mark Twain**; 9. *Love In The Time of Cholera* / Kolera Günlerinde Aşk, **Gabriel Garcia Marquez** (Aynı isimle sinemaya da aktarıldı); 10. *Room* / Oda, **Emma Donoghue** (Aynı isimle sinemaya da aktarıldı); 11. **Nietzsche** (Yazarın bir kaç kitabı görünüyor ama isimleri okunamıyor); 12. *Dubliners* / Dublinliler, **James Joyce**; 13. *Eichmann in Jerusalem*, **Hannah Arendt**; 14. *Leaving Cheyenne*, **Larry Murtry** (1974'te Lovin' Molly adıyla sinemaya uyarlandı.); 15. *Fountainhead* / Hayatın Kaynağı, **Ayn**

dedi kadın...”, “terk etti, kadını terk etti...”, “senin hazinen...” satırları akar ekranda. M.’nin o küçük nota yazdığı satırlar da bu sayfadandır işte, tam olarak bilemesek de kelimeleri yönetmen bunun için filme kaynaklık eden hikayeyi de okumamızı istemekte ve kelimelerin seçimini bize bırakmaktadır.

Uzun uzun sedyede yatan C’yi seyrettiğimiz morgdaki sahne dışında, C öldükten sonra M’nin evin mutfağında yere oturup turta yediği 8 dakikalık sessiz sahne de bize devamında gelecek şeyi merak ettirmesiyle ‘umudu’ aşılacaktır. Çünkü bu sahne M’nin en umutsuz olduğu andır ve yediği turtanın lokmaları ağzında büyürken, geçmeyen dakikalar da bizim ruhumuzda aynı etkiyi yaratarak sonrası için bir umut beslememize sebep olmaktadır. Aslında ‘ev’ mitolojideki Pandora’nın Kutusu ve C de Pandora’nın kutunun içine kapattığı umuttur. M’nin, geride C’nin hayaletini bırakarak evi terk etmesi Pandora’nın kutu içerisine umudu kapatmasıyla aynıdır. Geride kalan C beslediği umutla, bizim nezdimizde umudun simgesine dönüşür. Filmdeki bir diğer önemli nokta da, C intihar etmek üzere gökdelenin çatısına çıktığında karşısında beliren şehir manzarasıdır. Burada tam C’nin karşısındaki bol neon ışıklı gökdelenin çatısında yine neon lambalarından oluşturulmuş dev bir göz vardır. Tam karşısından C’ye bakan bu göz, antik Mısır uygarlığından beri bilinen Tanrı’nın Gözü’nün sembolüdür. Adeta zamanın ötesinden C’nin yokluktaki varlığını gözlemektedir. Bu gözün diğer bir benzerliği de *Yüzüklerin Efendisi* üçlemesindeki kötülük kaynağı Sauronladır. Bu benzetmeyle de C’nin yaşadığı dünyanın masumiyetini kaybetmesiyle birlikte hızla değişerek, Sauron’un kontrolündeki Orta Dünya’nın vahşiliğine büründüğü vurgulanmaktadır.

Filmin kitaplarla ilişkisi sadece **Woolf**’un kitabıyla sınırlı değildir. Karakterlerine M ve C gibi harflerden oluşan birer isim veren yönetmen bunu yaparken hiç şüphesiz isimleri kısaltmıştır. Burada M, yine C’nin düşürdüğü kitaplar arasında yer alan ve *Lovin’ Molly* adıyla sinemaya da aktarılan *Leaving Cheyenne* romanının kadın kahramanı Molly’nin adına gönderme yapmaktadır. Rastlantıya bakın ki **Zucker**’ın *Hayalet*’indeki baş kadın kahramanın adı da Molly’dir. C ise, yine rafta

Rand; 16. *The Lonely African*, **Colin Turnbult** 17. *Barrel Fever*, **David Sedaris**; 18. *Age of Iron* / Demir Çağı, **J. M. Coetzee**; 19. *Jitterbug Perfume* / Parfümün Dansı, **Tom Robbins**; 20. **Thomas Mann** (yazarın sadece adı görünüyor, kitabının adı okunamıyor); 21. *Notes from Underground & The Grand Inquisitor* / Yeraltından Notlar ve Büyük Engizisyoncu, **Dostoyevksi**; 22. *A Farewell to Arms* / Silahlara Veda, **Hemingway**; 23. *Nineteen Eighty-Four* / 1984, **George Orwell**; 24. *The Night Listener*, **Armistead Maupin** (Aynı isimle -Gecenin Sesi- sinemaya da aktarıldı).

Kadim “Tanrı’nın Gözü”yle bakışan C.

Contact isimli romanıyla yer alan ve insanlığa zamanın ve uzayın sırlarını açıkladığı *Cosmos* belgeselini hazırlayan **Carl Sagan**’a bir gönderme olmalıdır (Buradaki C’lerin anlamlı uyumu da gözden kaçmamalı: Carl/Contact/Cosmos). Sonuçta hayalet C de bizi zamanda ve uzayda sonsuz bir yolculuğa çıkarıyor, umudun peşinde. Diğer taraftan C ve M harfleri, bu karakterleri canlandıran oyuncuların isimleriyle de uyumludur; C’yi canlandıran **Casey Affleck**’in adının baş harfi C; M’yi canlandıran Rooney Mara’nın da soyadının baş harfi M’dir.

Bir Hayalet Hikayesi ağır temposu, seyrek diyalogları ve uzun sahneleriyle herkese hitap etmeyen ama kesinlikle izlenmesi gereken, hatta türü içerisinde başyapıt sayılabilecek bir film. Daha doğrusu, umuda dair hem bir hayaletin iç çekişleri hem de bir insanlık durumu.

Bitirirken, hem filmin başındaki **Virginia Woolf**’tan alıntılanarak yapılan epigrafi hem de filmin hikayesini tamamlayan **Mereke Morten Andersen**’in *Zaman Okyanusu* isimli romanının açılış paragrafını buraya eklemek istiyorum;

Evlerin içinde kımıldayan bir şey var. Yaz akşamı aydınlık ve kuru, yukarı kalkmış kollarla dolu, birileri oturuyor, sonra yeniden ayağa kalkıyorlar, birileri başını pencereye çeviriyor. Canlılar, başka hiçbir şey bilmiyorlar, dizlerini büküyor, esniyorlar, başka bir odaya gidip kapıyı arkalarından kapatıyorlar. Veya bir dolabı açıyor, küçük bir tıkrıtı çıkarıyor, karar değiştirip kapatıyorlar, arkalarını dönüp başka bir şey yapmak istiyorlar.

Bu sadece, *Bir Hayalet Hikayesi* mi diye sormak düşer bize de en sonunda!